

КАТЕГОРІЙНИЙ АНАЛІЗ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті подаються результати категорійного аналізу базових понять дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування комунікативної компетентності учнів.

Вирішення завдань, пов'язаних з реформуванням системи освіти на основі положень Закону "Про освіту", цільової комплексної програми "Вчитель", "Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті", залежить від послідовної демократизації та гуманізації взаємин усіх учасників педагогічного процесу шляхом удосконалення їх комунікативної компетентності. У зв'язку з цим проблема підвищення рівня комунікативної компетентності учителя та учнів набуває особливої актуальності, стає об'єктом дослідження науковців, вчителів.

Основою вивчення визначеного об'єкта є чітке окреслення певного комплексу базових категорій і понять досліджуваної проблеми. Враховуючи мету дослідження, розкриваємо їх сутнісну характеристику. Поняття "компетентність" є базовою категорією для визначення змісту комунікативної компетентності у контексті вивчення особливостей її формування у майбутніх учителів початкової школи.

Словник української мови поняття "компетентний" трактує так: "який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий."

В порівнянні з цим у "Словаре русского языка" С.І. Ожегова поняття "компетентний" визначається як "осведомлений, авторитетный в какой-либо области". Аналогічно цей термін тлумачиться в "Кратком толковом словаре украинского языка" Д.Г. Гринчишина: "обізнаний в певній галузі; знаючий; який за своїми знаннями або повноваженнями має робити, вирішувати що-небудь", тобто вживання поняття "компетентність" слід пов'язувати з певним видом діяльності, у нашому випадку – з професійно-педагогічною.

У загальній психології досліджуване поняття розглядається не достатньо повно. Підтвердженням того є не тільки аналіз навчальних посібників з психології для майбутніх учителів, але й психологічних словників. М.А. Козловець розглядає компетентність як соціальну якість, яка означає силу і впевненість, джерелом яких є відчуття власної успішності та користі, що сприяє усвідомленню особистістю власної здатності ефективно взаємодіяти з оточенням. Компетентність у педагогічній науці тлумачиться як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчання (Н.М. Бібік). У педагогічній літературі зустрічаємо такі взаємопов'язані поняття, як "компетентність" та "компетенція". На основі категорійного аналізу визначимо взаємозв'язок між ними. За А.О. Івченко компетенція – це добра обізнаність у чомусь. "Компетенція – як загальна здатність, заснована на знаннях і досвіді", – такий висновок робить висновок С.Є. Шишов.

Згідно з запропонованими підходами до тлумачення понять, що аналізуються, компетентність є семантично первинною категорією по відношенню до компетенції і являє собою інтеріорізовану (привласнену в особистісний досвід) систему знань людини, в той час як компетенція в цілому позначає сферу додаткових знань, умінь і навичок людини,

Властивість особистості, що дозволяє ефективно взаємодіяти з професійним середовищем завдяки наявності необхідного об'єму переживань, знань, відносин (атрибутів свідомості), що виступає ведучим регулятором професійного розвитку особистості; визначає глибоке розуміння професійного середовища і свого місця в ньому, називають професійною компетентністю (Ю.В. Варданян.). Професійна компетентність є компонентом професійної зрілості особистості, що сформувалася після актуалізації її здібностей.

Педагогічна компетентність учителя включає єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності (В.О. Сластенько). Оскільки в основу педагогічної діяльності покладений процес спілкування, доцільним є виділення такого виду компетентності, як комунікативна.

Комунікативну компетентність, її соціальну природу, загальні підходи до її розвитку та удосконалення у зв'язку з розробкою методології та методів соціальної психології, а також теоретичні та методичні основи соціально-психологічного тренінгу детально розглянуто у роботах Є.С. Кузьміна та Ю.М. Ємельянова. Комунікативну компетентність вчені визначають як "конгломерат знань, мовленнєвих та немовленнєвих умінь та навичок спілкування, яких людина набуває у ході природної соціалізації, навчання та виховання. Важливу роль у такому випадку відіграють природні дані та потенціал індивіда. Однак необхідно пам'ятати, що гени людини є лише модуляторами, а інформацію його мозок бере не від генів, а з оточуючої культури" [1: 8].

Автори вважають, що комунікативну компетентність, поряд з іншими рисами особистості, не можна вважати кінцевою характеристикою індивіда. Основною ознакою професійної педагогічної компетентності є попередня сформованість комунікативної компетентності на рівні готовності формування її у своїх учнів.

Проблема професійної педагогічної комунікативної компетентності є багатогранною. Сутнісна інтерпретація основних характеристик мовної компетентності (мовленнєві задатки, знання мови, реалізація мови у мовленні) подані у роботах Т.М. Дридзе, А.Н. Хомського. Особливе місце в розробці стратегічних підходів до дослідження мовної компетентності студента в навчальному процесі займають роботи Л.Ф. Бахмана (про здатність до комунікації); Р. Белла (про мовну компетентність як уроджені задатки); К. Дуайе (про компоненти мовної компетентності).

У педагогічній літературі у значенні "комунікативна компетентність" вживається поняття "комунікативна культура".

Як зазначалось вище, комунікативна компетентність є складовою особистості і діяльності вчителя; забезпечує його високу результативність у процесі педагогічної діяльності. Поняття комунікативної культури розглядають у контексті людської культури. Наявність комунікативної культури на рівні особистості можна констатувати за умови наявності, усвідомлення і цілеспрямованої реалізації індивідуального, особистісного змісту комунікативної професійної діяльності, тобто комунікативної компетентності (І.А. Колесникова). Комунікативна культура сприяє естетичній формі професійній педагогічній діяльності в цілому.

З поняттям комунікативної компетентності тісно пов'язане поняття "комунікативна освіченість". Однак за змістом вони не співпадають, оскільки освіченість – це лише когнітивна характеристика реалізації певного виду діяльності, яка не передбачає готовності людини до застосування її в процесі діяльності. Тому, спираючись на структуру комунікативної компетентності, комунікативну освіченість будемо розглядати як один з її компонентів – змістовий, що визначає об'єм знань майбутнього вчителя про компетентність як характеристику професійної діяльності вчителя, а також – про способи та засоби її переведення з деструктивного рівня до конструктивного.

Таким чином, комунікативною компетентністю майбутнього вчителя початкової школи будемо називати систему спеціальних знань, умінь та навичок спілкування, які забезпечать можливість формування комунікативної компетентності молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Емельянов Ю.Н., Кузьмин Е.С. Теоретические и методические основы социально-психологического тренинга. – Л., 1985.
2. Дубасенюк О.А., Семенюк Т.В., Антонова О.С. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія.- Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т., 2003. – 192 с. – С.44.
3. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М., 1990. – 119 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.01.2004 р.

Залибовская-Ильницкая З. В. Категориальный анализ базовых понятий исследования проблемы формирования коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы.

В статье представлены результаты категориального анализа базовых понятий в контексте исследования проблемы формирования коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы.

Zalibovska-Ilnytska Z. V. Categorical Analysis of Basic Concepts of Study of the Problem of Forming the Communicative Competence of Future Teachers of Elementary School.

The paper introduces the results of the categorical analysis of basic concepts in the context of cultivating communicative competence of prospective teachers of an elementary school.